

10. Конституція України. Закон України «Про Державний Гімн України». — К.: Видавничий дім «Скіф», 2006. — 48 с.
11. Шилов В. Н. Национальная идея России: методологические аспекты / Н. В. Шилов // Социально-гуманитарные знания. — 2001. — № 3. — С. 289-302.
12. Вишенський І. Твори / І. Вишенський. — К.: Вид-во художньої літератури «Дніпро», 1986. — 247 с.

Добролюбська Юлія Андріївна – доктор філософських наук, доцент, завідувач кафедри всесвітньої історії та методології науки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

УДК: 165.6 +930.1

ІСТОРИЧНА ОСВІТА ТА СИНТЕТИЧНІ ТЕНДЕНЦІ ФІЛОСОФІЇ ІСТОРІЇ

Надається огляд стану розробки теорії філософії історії у вітчизняній та світовій практиці. Встановлюється, що історико-філософський аспект філософії історії розроблений у науковій літературі достатньо широко. Разом з тим історичне дослідження як когнітивна діяльність в рамках різних соціокультурних контекстів, типів наукової раціональності та стилів історичного мислення поки ще не стало предметом філософського осмислення.

Ключові слова: типологія, типологізація, домінанта дослідження, системний підхід, цивілізаційний підхід.

ИСТОРИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И СИНТЕТИЧЕСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ ФИЛОСОФИИ ИСТОРИИ

Предлагается обзор состояния разработки теории философии истории в отечественной и мировой практике. Установлено, что историко-философский аспект философии истории разработан в научной литературе достаточно широко. Вместе с тем историческое исследование как когнитивная деятельность в рамках разных социокультурных контекстов, типов научной рациональности и стилей исторического мышления до сих пор не стало предметом философского осмысления.

Ключевые слова: типология, типологизация, доминанта исследования, системный подход, цивилизационный подход.

HISTORICAL TRENDS IN EDUCATION AND SYNTHETIC PHILOSOPHY OF HISTORY

It is offered the review of the state of readiness of theory of philosophy of history in native and world practice. It is set, that the historical and philosophical aspect of philosophy of history is worked out in scientific literature widely enough. At the same time historical research as cognitive activity within the framework of different social-cultural contexts, types of scientific rationality and styles of historical thought until now did not become the object of philosophical comprehension.

Key words: typology, typologisation, research dominant, system approach, civilization approach.

Постановка проблеми. Серед основних елементів соціального знання та існуючих соціальних відносин завжди особливе місце посідало знання про минуле. При цьому, на відміну від спеціалізованого та породжуваного наукою історичного знання, знання про минуле – це вся сукупність уявлень про минулу соціальну реальність, яка породжується всіма видами соціальних суб'єктів в найрізніших символічних універсумах.

Аналіз досліджень і публікацій. Основним блоком наукової літератури є праці, присвячені осмисленню синтетичних тенденцій в сучасній філософії історії. Сама ідея міжпарадигмального синтезу в філософії історії ще нова та не отримала розгорнутого обґрунтування в науково-дослідницькій літературі. Однак її постановку можна знайти в

деяких роботах, у яких розглядаються аспекти міждисциплінарності в історичній науці та проблематика історіографічного синтезу. В цьому плані слід виділити праці класиків французької історичної школи «анналістів», а також А. Я. Гуревича, О. М. Медушевської, Л. П. Репіної, Дж. Тоша і деяких інших авторів. В них закладаються основи міждисциплінарної кооперації в сфері соціально-гуманітарного пізнання (Дж. Тош), здійснюється обговорення тематики «історичного синтезу» (А. Я. Гуревич), наводяться «мости» між традиційною історіографією та новітніми епістемологічними «викликами» філософії постмодернізму (Л. П. Репіна) [29, с.34].

Мета роботи – дослідити співвідношення історичної освіти та синтетичних тенденцій філософії історії у вітчизняній та зарубіжній науці в сучасному ідейному контексті.

Виклад основного матеріалу. В сучасній літературі по-різному оцінюється сьогоднішня методологічна ситуація в історичній науці, яка характеризується різнобарвністю когнітивних практик. Вчені називають такий стан методологічним плюралізмом або методологічним сепаратизмом. При цьому одні з них розглядають методологічний плюралізм як ознаку нормального розвитку історичної науки, яка значно розширила сферу свого аналізу та переживає труднощі у визначенні методів та масштабів їх застосування, в розробці робочих гіпотез [25]. Інші дослідники розглядають існування різних когнітивних практик в історичному пізнанні та методологічний плюралізм як прояв загальної кризи історичної науки [39]. Вбачаючи кризу історичної науки в її «мультипарадигмальності», вони вважають, що вона супроводжується деградацією інтелектуального багажу історичної науки, її нездатністю витягати позитивний досвід з минулого, з втратою професійної ідентичності істориків, які відчувають величезний методологічний вплив з боку представників інших наук.

Висловлюється також думка, що криза історичної науки – це, перш за все, криза моністичних інтерпретацій історії, які претендують на універсальність. Так, І. Д. Ковальченко підкреслював, що криза сучасної історичної науки з одного боку пов'язана з поляризацією методологічних підходів і конкретно-історичних концепцій, яка в багатьох аспектах розриває єдність корінної сутності історичного пізнання. З іншого боку ця криза, на думку вченого, обумовлена необґрунтованими претензіями цих методологічних підходів на універсальність в розумінні основної суті суспільно-історичного розвитку та провідних принципів і методів його пізнання [15].

Розглядаючи проблему кризи історичної науки, окремі вчені вважають, що не треба ототожнювати стан історії як науки та самовідчуття істориків. У багатьох істориків, як зазначає А. Л. Ястребицька, відчуття кризи пов'язано з небажанням сприйняти багатофакторність і варіативність історії; втратою звичних оцінок та настанов, уявленням про те, що перегляд минулих принципів йде занадто повільно. Однак історична наука змінюється, стає іншою – саме в цьому і полягає сенс кризи [40].

У зв'язку з кризою, в якій, на думку багатьох дослідників, опинилась історична наука, в методологічній свідомості постало питання про те, якими можуть бути шляхи подолання цієї кризи. Одні вчені вважають, що криза історичної науки – явище тимчасове і все владається саме по собі: історичному співтовариству потрібно лише «протверезіння часом», спокійне очікування майбутньої стабільності в суспільстві. Інші стверджують, що історична епістемологія у новому столітті повинна піти по шляху побудови теорії історичного пізнання як «строкої науки», намагаючись представити суб'єктно-об'єктні відносини в більш жорстких абстракціях. При цьому, згідно таким роздумам, необхідно повернутися до ідей Просвітництва на новому витку історичної спіралі [2].

Останнім часом в методологічній свідомості закріплюється впевненість у тому, що вихід із кризи лежить у галузі синтезу різних методологічних ідей. Хоча сам цей синтез трактується дослідниками по-різному. Ряд вчених розглядає синтез як умову створення нової універсальної методології історичного пізнання та загальної теорії, здатної охопити всю складність, багатогранність та різнобарвність історичної реальності. Єдність історії, її інваріантність виправдовує, на думку М. І. Смоленського, пошук найбільш адекватного варіанту загальноісторичної теорії, а наявність сукупності теорій в світі цього не може

означати їх рівноцінності з точки зору головної умови, що правомірно висувається до них, – ступеню адекватності досягнення дійсності. При цьому зазначається, що потреба в загальноісторичних теоріях, які претендують в тому або іншому ступені на пояснення історії в цілому, завжди існувала в історичній науці. Невичерпність історичної реальності робить можливим створення таких теорій, однак саме ця невичерпність перетворює на ілюзію претензію будь-якого варіанту загальноісторичної теорії на монополію. Тому, позитивно ставлячись до методологічного плюралізму в історичній науці, багато дослідників розглядають його як необхідну умову для розробки найбільш адекватного варіанту теорії [32].

Однак в цілому думки про можливість створення та корисність загальноісторичної теорії можна звести до двох тез. Згідно першої така універсальна теорія необхідна, оскільки тільки в межах цілісного погляду на історію можливо зрозуміти її окремі сюжети. Друга, більш обачлива теза, стверджує, що намагання створити єдину загальну теорію для всіх часів та народів, обов'язкову для всіх вчених, призведе до втрат для історичної науки.

Оригінальний погляд на можливість створення загальноісторичної теорії висловлює П. К. Гречко, який вважає, що цілим історії оволодіти практично неможливо не тільки в силу її складності та різноманітності, але й з причини її незавершеності та відкритості для майбутнього [10]. Разом з тим, називаючи загальноісторичні теорії метапаттернами, від стверджує, що по-іншому, не скрізь призми-паттерни, дивитися на соціальну реальність, історичну дійсність просто неможливо. Метапаттерни у Гречко виступають у ролі архетипічних укорінених в методологічній свідомості прообразів ідеї історії та являють базову інтуїцію історії як цілого.

Деякі дослідники синтез різних методологічних ідей розуміють по-іншому, а саме як синтез когнітивних практик, а також діалог двох традицій – розсудливо-раціональної (картезіанської) в її сучасному вигляді та екзистенціально-антропологічної. При цьому визнається, по-перше, історичний характер суб'єктно-об'єктної парадигми пізнання та, по-друге, право створювати когнітивні практики поза цією парадигмою. Головні принципи такого синтезу та діалогу вбачаються в таких класичних традиціях, як вкоріненість пізнання в бутті, єдність та категоріальна опозиція суб'єкту і об'єкту, розрізнення емпіричного, трансцендентального та екзистенціального суб'єкту, а також раціональність та спадковість у пізнавальній діяльності. При здійсненні синтезу когнітивних практик як діалогу, вважає Л. О. Мікешина, може бути врахований значний успішний досвід різного роду «інтерференції» та поєднань: «прищеплення» герменевтичної проблематики до феноменологічного методу П. Рікером; поєднання ідей феноменології, герменевтики, аналітичної філософії та нової філософії мови К. О. Апелем; здійснений Г. Г. Шпетом синтез феноменологічних, герменевтичних ідей та ідей концепції свідомості. Сутнісне значення для синтезу когнітивних практик має визнання під впливом постмодернізму правомірності не однієї, а декількох наукових парадигм та усвідомлення того, що необхідно відмовитися від звичного бінарного мислення в опозиціях, знати спрощену редукцію до протилежних, взаємовиключних моментів по принципу диз'юнкції (або/або). Все це, на думку Л. О. Мікешиної, вимагає змістовної рефлексії та аналітичної роботи, яку не можна звести до виявлення протилежностей [24].

В умовах кризи історичної науки значна увага в останні роки звертається на синергетику. Дослідники намагаються використати основні положення цього напряму як постнеокласичну методологічну основу історичного пізнання. Однак досліджень, де розглядається процес розробки теоретичних основ застосування синергетики до гуманітарного пізнання та питання її використання в історичних студіях, небагато. В них характеризуються переважно питання загального характеру, такі як важливість синергетики в гуманітарних науках, у різних галузях гуманітарного знання. Вдалою спробою подолати недовіру істориків до точних наук можна вважати працю кишинівського антрополога Л. А. Мосіонжніка «Синергетика для гуманітаріїв» [26]. До недавнього часу практично не існувало праць із проблем використання синергетики в історичному пізнанні. Єдиним

виключенням була стаття С. Г. Гомаюнова, в якій автор приходить до висновку, що синергетика дозволяє подолати обмеженість класичних підходів до історії, оскільки поєднує ідею еволюціонізму з ідеєю багатоваріантності історичного процесу [9]. Лише нещодавно з'явилися статті Л. І. Бородкіна [4, с.5], в яких надається ґрунтовний огляд дискусій про можливість застосування концепцій синергетики в історичних дослідженнях та стверджується обґрунтованість цієї нової міждисциплінарної парадигми.

Висновки. Аналітичний огляд стану розробки синтетичних теорій філософії історії у вітчизняній та світовій практиці дозволяє зробити такі висновки:

- історико-філософський аспект філософії історії в межах світової та вітчизняної традиції розроблений у науковій літературі достатньо широко. В багатьох працях знайшли відбиток пошуки відповідей на питання про сенс, ритми, початок та кінець історії, загальні основи світового історичного процесу. Разом з тим праця, які містять проблемний аналіз історичного пізнання, не так вже і багато;

- історичне дослідження як когнітивна діяльність в рамках різних соціокультурних та епістемологічних контекстів, типів наукової раціональності та стилів історичного мислення поки ще не стало предметом філософського осмислення;

- відсутня концептуальна інтерпретація різних когнітивних практик, що склалися в сучасному історичному пізнанні, що робить спробу їх типології актуальною;

- залишається відкритим питання про те, чи можливо в умовах методологічного плюралізму звести різні когнітивні практики до деяких дискурсивних типів чи моделей, а також на базі загальних індикаторів виокремити притаманні кожній з них еталони науковості;

- методологічні сюжети розглядаються багатьма дослідниками неоднозначно, що створює в сучасній філософії історії проблемне поле інтелектуальної напруги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бессмертный Ю. Л. Тенденции переосмысления прошлого в современной зарубежной историографии / Ю. Л. Бессмертный // Вопросы истории. — 2000. — № 9. — С. 152-158.
2. Бойцов М. А. Вперед к Геродоту / М. А. Бойцов // Казус. Индивидуальное и уникальное в истории. — 1999. — Вып. 2. — С. 17-41.
3. Бойченко І. В. Філософія історії: Підручник / Іван Васильович Бойченко. — К. : Товариство «Знання», КОО, 2000. — 723 с. — (Вища освіта ХХІ століття).
4. Бородкин Л. И. «Порядок из хаоса»: концепция синергетики в методологии исторических исследований / Л. И. Бородкин // Новая и новейшая история. — 2003. — № 2. — С. 98-118.
5. Бородкин Л. И. Синергетика и история: моделирование исторических процессов / Л. И. Бородкин // История и математика: Анализ и моделирование социально-исторических процессов [Под. ред. С. Ю. Малкова, Л. Е. Гринина, А. В. Коротаева]. — М. : КомКнига/УРСС, 2007. — С. 8-48.
6. Визгин В. П. Постструктуралистская методология истории: достижения и пределы / В. П. Визгин // Одиссей. Человек в истории. — 1996. — М. : Coda, 1996. — С. 39-59.
7. Володихин Д. М. «Призрак третьей книги»: методологический монизм и «глобальная архаизация» / Д. М. Володихин // Диалог со временем: Альманах интеллектуальной истории [Под ред. Л. П. Репиной]. — Вып. 9. — М. : Институт всеобщей истории РАН, 2002. — С. 51-66.
8. Гобозов И. А. Философия истории: проблемы и перспективы / И. А. Гобозов // Философия и общество. — 1997. — № 2. — С. 162-192.
9. Гомаюнов С. Г. От истории синергетики к синергетике истории / С. Г. Гомаюнов // Общественные науки и современность. — 1994. — № 2. — С. 99-106.
10. Гречко П. К. Концептуальные модели истории: Пособие для студентов / Петр Кондратьевич Гречко. — М. : Логос, 1995. — 141 с.
11. Гросс П. Р. Порыв Икара [Электронный ресурс] / П. Р. Гросс // Интеллектуальный

Форум. — 2001. — 5 выпуск. — Режим доступа: if.russ.ru/2001/5/20010626_w.html

12. Ильин И. П. Постмодернизм от истоков до конца столетия: эволюция научного мифа / Илья Петрович Ильин. — М. : Интрада. — 1998. — 255 с.

13. Кизима В. В. Тоталогия (философия обновления) / Владимир Викторович Кизима. — К. : Видавець ПАРАПАН, 2004. — 226 с.

14. Ким С. Г. В поисках интегральной версии историописания (по материалам немецкой науки 1990-х годов) / С. Г. Ким // Диалог со временем. Альманах интеллектуальной истории. — 2002. — № 9. — С. 30-50.

15. Ковальченко И. Д. Методы исторического исследования / Иван Дмитриевич Ковальченко. — М. : Наука, 1987. — 440 с.

16. Козловски П. Культура постмодерна: Общественно-культурные последствия технического развития / Петер Козловски; [пер. с нем. Л. В. Федорова и др.]. — М. : Республика, 1997. — 238 с.

17. Копосов Н. Е. Как думают историки / Николай Евгеньевич Копосов. — М. : НЛЮ, 2001. — 326 с.

18. Кравцов В. Н. Трансформация оснований профессионализма исторического знания в современном историографическом процессе / В. Н. Кравцов // Образы историографии: Сборник статей. — М. : РГГУ, 2001. — С. 161-195.

19. Кром М. М. Историческая антропология. Пособие к лекционному курсу / Михаил Маркович Кром. — СПб. : «Дмитрий Буланин», 2000. — 77 с.

20. Кукарцева М. А. Современная философия истории США / Марина Алексеевна Кукарцева. — Иваново : Ивановский государственный университет, 1998. — 215 с.

21. Лооне Э. Н. Современная философия истории / Ээро Николаевич Лооне. — Таллин : Ээсти раамат, 1980. — 293 с.

22. Малинов А. В. Философия истории в России. Конспект университетского спецкурса / Алексей Валерьевич Малинов. — СПб. : Издательско-торговый дом «Летний сад», 2001. — 189 с.

23. Межуев В. М. Философия истории и историческая наука / В. М. Межуев // Вопросы философии. — 1994. — № 4. — С. 74-86.

24. Микешина Л. А. Философия познания. Полемиические главы / Людмила Александровна Микешина. — М. : Прогресс-Традиция, 2002. — 624 с.

25. Могильницкий Б. Г. Историческая теория как форма научного познания / Б. Г. Могильницкий // Историческое знание и интеллектуальная культура: Материалы научной конференции. [Под. ред. Б. Г. Могильницкого, Л. П. Репиной]. — Москва, 4-6 декабрь 2001 г. — М. : РАН, 2001. — С. 5-7.

26. Мосионжник Л. А. Синергетика для гуманитариев / Леонид Авраамович Мосионжник. — СПб.; Кишинев : Издательство СПб ИИ РАН «Нестор – История»; Издательство «Высшая Антропологическая Школа», 2003. — 155 с.

27. Про А. Двенадцать уроков по истории / Антуан Про; [Пер. с франц. Ю. В. Ткаченко]. — М. : РГГУ, 2000. — 333 с.

28. Ракитов А. И. Историческое познание: (Системно-гносеологический подход) / Анатолий Ильич Ракитов. — М. : Политиздат, 1982. — 303 с.

29. Репина Л. П. Вызов постмодернизма и перспективы новой культурной и интеллектуальной истории / Л. П. Репина // Одиссей. Человек в истории. — 1996. — М. : Coda, 1996. — С.25-38.

30. Репина Л. П. Смена познавательных ориентаций и метаморфозы социальной истории. [Ч. 2] / Л. П. Репина // Социальная история. Ежегодник, 1998/99. — М. : РОССПЭН, 1999. — С. 7-38.

31. Семенов Ю. И. Философия истории. (Общая теория, основные проблемы, идеи и концепции от древности до наших дней) / Юрий Иванович Семенов. — М. : Современные тетради, 2003. — 776 с.

32. Смоленский Н. И. Проблемы теоретического плюрализма / Н. И. Смоленский //

© Замкова Наталія Леонідівна

Новая и новейшая история. — 1998. — № 1. — С. 6-18.

33. Стрелков В. И. К онтологии исторического текста: некоторые аспекты философии истории Ф. Р. Анкерсмита / В. И. Стрелков // Философия и современные проблемы гуманитарного знания. — 2000. — Вып. 2. — С. 123-138.

34. Тош Д. Стремление к истине: Как овладеть мастерством историка / Джон Тош ; [Пер. с англ. М. Л. Коробочкин]. — М. : Весь мир, 2000. — 294 с.

35. Уилсон Э. О. Возобновляя поиски, начатые Просвещением [Электронный ресурс] / Э. О. Уилсон // Интеллектуальный Форум. — 2001. — 5 выпуск. — Режим доступа: if.russ.ru/2001/5/20010626_w.html

36. Філософія: Підручник / [Бичко І. В., Бойченко І. В., Табачковський В. Г. та ін.]. — [2-ге вид., стереотип.]. — К. : Либідь, 2002. — 408 с.

37. Философия истории. Учебное пособие. [Под ред. А. С. Панарина]. — М. : Гардарики, 1999. — 432 с.

38. Хассан И. Культура постмодернизма / И. Хассан // Современная западноевропейская и американская эстетика. Антология. — М. : КДУ, 2002. — С. 113-123.

39. Юдельсон А. В. Реферат: The Postmodern History Reader // Образы историографии. [Под ред. А. П. Логунова]. — М. : РГГУ, 2001. — С. 303-319.

40. Ястребицкая А. Л. О культур-диалогической природе историографического / А. Л. Ястребицкая // Выбор метода: Изучение культуры в России 1990-х годов. — М. : РГГУ, 2001. — С.40-48.

41. Ящук Т. І. Філософія історії: Курс лекцій. Навчальний посібник. / Тамара Іванівна Ящук. — К. : Либідь, 2004. — 536 с.

Замкова Наталія Леонідівна – кандидат педагогічних наук, доцент, директор інституту, Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ Київського національного торговельно-економічного університету

УДК: 81'1:316.47

ТРАНСФОРМАЦІЇ СЦЕНАРІЮ «РУСИФІКАЦІЇ» В РАМКАХ РАДЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ

В статті проаналізовано трансформації сценарію «русифікації» в рамках Радянського періоду, представлено Утопічну ідею Сталіна створення Світової Держави та сталінську модель «русифікації», проаналізовано стан мовної та культурної політики в пост сталінський період.

Ключові слова: сценарій, мова Влади, русифікація, русифікаторська політика, мономовність, монолінгвізм, білінгвізм.

ТРАНСФОРМАЦИИ СЦЕНАРИЯ «РУСИФИКАЦИИ» В РАМКАХ СОВЕТСКОГО ПЕРИОДА

В статье проанализированы трансформации сценария «русификации» в рамках Советского периода, представлена Утопическая идея Сталина о создании Мирового Государства и сталинская модель «русификации», проанализировано состояние языковой и культурной политики в пост сталинский период.

Ключевые слова: сценарий, язык Власти, русификация, русификаторская политика, моноязычие, монолингвизм, билингвизм.

TRANSFORMATION OF “RUSSIFICATION” SCENARIO WITHIN SOVIET PERIOD

The transformation scenario of "Russification" under Soviet period is analyzed, Stalin utopian idea of creating a world power and the Stalinist model of "Russification" are presented, the state of linguistic and cultural policy in post Stalinist period is analyzed.

Keywords: scenario, Authorities language, Russification, Russification policy, monolanguage, monolingualism, bilingualism.